

MIRCEA DUȚU

**UN SECOL DE STAT UNITAR
ȘI DREPT NAȚIONAL
(1918-2018)**

– Perspective istorice cultural-științifice –

Editura Academiei Române

București

- 2018 -

Universul Juridic

Cuprins

TABLE OF CONTENTS	13
PREFAȚĂ	19
I. UNIFICAREA JURIDICĂ. LEGISLATIVĂ. JUDICIARĂ. REGIMUL LEGAL AL PROFESIILOR – <i>EXPERIENȚE, IDEI, ÎNVĂȚĂMINTE</i>	
	23
UN SECOL DE STAT NAȚIONAL, UNITAR ȘI INDIVIZIBIL	25
I. Unificarea juridică – parte inseparabilă a unității naționale	38
A. Unificarea legislativă	39
1. Fenomenul dreptului interprovincial sau al conflictelor interprovinciale de legi.....	42
2. Începuturile unificării și spectrul stagnării	44
3. O dezbatere națională: ce fel de unificare?.....	49
4. Rezonanțele practice ale dezbaterii.....	55
5. Continuarea procesului de unificare legislativă.....	57
B. Unificarea judiciară	60
1. Reglementări ale organizării judecătorești	60
2. Rolul Consiliului Superior al Magistraturii în dezvoltarea unui corp de magistrați de elită.....	62
2.1. Preliminarii justificative	62
2.2. Reglementările fondatoare ale legii din 24 martie 1909.....	64
2.3. Modificările aduse prin legea din 23 decembrie 1916.....	66
2.4. Propuneri de modificare a statutului CSM	67
2.5. Consiliul Superior al Magistraturii în Legea de organizare judecătorească a României Mari (1924, Legea Mârzescu).....	68
2.6. Perioada celor două consilii superioare ale magistraturii.....	70
2.7. Revenirea la Consiliul Superior al Magistraturii unic și desființarea sa	71
2.8. Renașterea Consiliului Superior al Magistraturii post-1989	72

C. Crearea baroului național românesc	72
1. Crearea Baroului modern – parte componentă a proiectului statului național.....	72
2. Contribuția avocaților la desfășurarea Războiului de reîntregire și înfăptuirea României Mari.....	76
3. Proiectul Baroului național românesc.....	80
4. Încercări de unificare a juriștilor din România Mare.....	85
II. Experiențe regionale ale unificării juridice: Dobrogea, Basarabia, Bucovina, Crișana	88
1. Integrarea Dobrogei în spațiul juridico-statal românesc (1878-1921)	94
1.1. Schimb sau cedare de teritoriu? Probleme juridico-constituționale.....	97
1.2. Organizarea autorității judecătorești în Dobrogea	99
1.3. „Constituția”, legea pentru organizarea Dobrogei din 8 (20) martie 1880	102
1.4. Legea asupra organizării judecătorești din Dobrogea (1886)	106
1.5. Acordarea drepturilor politice locuitorilor din județele Constanța și Tulcea	109
1.6. Introducerea juriului prevăzut în art. 105 din Constituția de la 1866.....	111
1.7. Organizarea judecătorească (provizorie) în Dobrogea Nouă	111
1.8. Înființarea Curții de Apel din Constanța.....	114
1.9. Regimul juridic al regiunii după Primul Război Mondial	118
1.10. „Justiția Dobrogei”	119
2. Contribuția basarabeană la unificarea legislativă și dezvoltarea științei juridice românești interbelice.....	123
2.1. O rapidă și necesară tranziție judiciară	126
2.2. Un proces dificil: unificarea legislației	130
2.3. O prioritate națională	132
2.4. Necesitatea introducerii rapide a Codului civil român în Basarabia	136
2.5. Contribuții la unificarea legislației penale	139

2.6. Cristalizarea științei și culturii juridice românești în Basarabia	143
2.7. Desăvârșirea unificării legislative.....	149
2.8. Concluzii.....	153
2.9. Revenirea Bisericii basarabene în Biserica Ortodoxă Română (1918-1944). Probleme juridice	156
2.9.1. Biserica Ortodoxă și Unirea Basarabiei cu România	158
2.9.2. Scurtă incursiune în istorie. Basarabia ca eparhie a Bisericii ruse	161
2.9.3. Dezagregarea bisericii ruse și „sovietizarea” ei.....	163
2.9.4. Haos și provizorat. Încercări de autonomie și perpetuare a apartenenței rusești	165
2.9.5. Prima încercare de revenire în spațiul bisericesc românesc	166
2.9.6. Primele măsuri de îndreptare a situației.....	169
2.9.7. Dreptul revoluționar versus tradiția bisericească.....	172
2.9.8. Bazele juridice	173
2.9.9. Unificarea statutului juridic al Bisericii Ortodoxe.....	176
2.9.10. Scurte concluzii	178
3. Curtea de Apel românească din Cernăuți (1919-1940) și contribuția sa la unificarea judiciar-legislativă a Bucovinei cu România.....	178
3.1. Diferențele de legislație și pericolul haosului legislativ	179
3.2. Constituirea Curții de Apel a Bucovinei și evoluția sa.....	183
3.3. Contribuția Curții la realizarea unificării legislative cu Țara	186
3.4. Pagini Juridice (Cernăuți, 1 mai 1932-15 mai 1940).....	189
3.5. Baroul Bucovinei.....	192
3.6. Școala bucovineană de drept	196
4. Participarea Curții de Apel din Oradea la unificarea judiciar-legislativă interbelică.....	205
4.1. Dificultăți ale procesului de unificare judiciar-legislativă	206
4.2. Curtea de Apel Oradea și integrarea sa în sistemul jurisdicțional românesc	209

4.3. Buletinul juridic al circumscripției Curții de Apel Oradea	210
4.3.1. Problemele unificării legislative	213
4.3.2. Obiective prioritare ale provinciei și ale țării	214
4.3.3. Suveranitatea națională și reforma administrativă	219
4.3.4. Congresul general al avocaților din România (Oradea, 5-7 septembrie 1934)	220
4.3.5. Alte probleme	223
4.4. Elocința judiciară – o moștenire romană comună, dar diferențiată	224
4.5. O provocare importantă – introducerea curților cu jurați	225
4.6. Scurte concluzii	226

II. ROMANITATE, NEOLATINITATE, SOLIDARITATE EUROPEANĂ. DIALOGUL JURIDIC CONTINUU ROMÂNNO-ITALIAN

ROMANITATE, NEOLATINITATE, SOLIDARITATE EUROPEANĂ

I. Influența italiană asupra dreptului român. Repere istorice

1. Influențe în domeniul dreptului civil	252
2. Rezonanțe în planul dreptului penal	254
3. Reperul fundamental al dreptului comercial	260
4. Experiențele unificării legislative	265
5. Recodificarea monistă	267
6. A existat și o influență juridică românească asupra dreptului italian?	270
7. Andrei Rădulescu – istoric și promotor al influențelor și confluențelor juridice româno-italiene	271
8. Prezența juridică italiană în instituțiile academice române	273

II. Confluente juridice științifico-culturale italo-române în perioada interbelică

A. Neokantismul juridic. Dialogul filosofic Del Vecchio-Djuvara

1. Omagiul românilor adus profesorului Giorgio Del Vecchio, la 25 de ani de catedră universitară	277
--	-----

2. Giorgio Del Vecchio – membru de onoare al Academiei Române (1933)	279
3. Publicarea în limba română a unor lucrări reprezentative ale filosofului italian	280
3.1. Justiția (1936)	280
3.2. Etica, dreptul și statul (1937)	282
3.3. Lecțiuni de filosofie juridică (1943). Lecțiile de filosofia dreptului	283
4. Introducerea filosofiei dreptului ca disciplină de studiu universitar	286
5. Comparații și evaluări	287
6. Filosofia juridică românească în viziunea lui Giorgio Del Vecchio	289
7. Mircea Djuvara și opera lui Giorgio Del Vecchio	292
8. Prezența lui Mircea Djuvara în Italia	294
9. Moștenirea lui Giorgio Del Vecchio	296
10. Concluzii posibile	297
B. Transformismul natural în istoria dreptului	300
C. Tehnicismul juridic penal și rezonanțele sale	303

III. CULTURA JURIDICĂ ȘI ȘTIINȚA DREPTULUI. PENTRU O PRIVIRE CRITICĂ ȘI O MAI DREAPTĂ RECONSIDERARE

A. Dilemele existențiale ale culturii juridice române moderne

1. O cultură juridică reprezentativă	314
2. Ignorare, subapreciere, lipsă de interes păgubitoare	317
3. Chipul greșit de a privi cultura juridică românească și urmările sale	319
4. Nevoia „schimbării spre mai bine”	320
5. Semnele schimbării și progresului cultural-juridic	320
6. Perspectivele viitorului	328

B. Știința juridică românească la 100 de ani de la Marea Unire. Ceea ce a fost, unde s-a ajuns, ceea ce ar trebui să fie

1. Preluară, imitație și efort creator	332
2. Ce reacție la integrarea și mondializarea juridică? Excepționalitatea neolatină	336

3. Problematika statului național unitar, o prioritate permanentă a cercetării juridice	338
4. Cercetarea științifică juridică. Dilemele esențiale	341
5. O radiografie necesară	343
6. Exemplul francez	344
7. Repere posibile	345
8. Trei direcții (orientări) fundamentale ale cercetării și științei juridice românești	347
C. Rolul istoric și posibilul statut constituțional al Academiei Române ...	351
D. Enciclopedia Juridică Română (EJR):	
<i>Un vector major de cultură juridică și știință a dreptului</i>	360
E. Juriști care au „zidit” România Mare	368
1. Avram Iancu – avocatul drepturilor unei nații	368
1.1. Născut, crescut și format în spiritul dreptului	368
1.2. Avocatul revoluționar al epocii moderne	369
1.3. De la „lancea” lui Horia la luptătorii „cu arma legii”	370
1.4. „Academia de drepturi” și mesajul pentru viitor	371
2. Vespasian Erbiceanu – arhitectul revenirii Basarabiei în spațiul juridic românesc interbelic	373
3. Vespasian V. Pella – românul științei juridice universale	386
3.1. Marile contribuții teoretice	387
3.2. Membru corespondent al Academiei Române	388
3.3. Profesorul	396
3.4. Dreptul penal român, pe calea unificării	399
3.5. Juristul patriot	400
3.6. Omagiul internațional profesorului V.V. Pella pentru promovarea unificării dreptului penal	401
3.7. Permanentă actualitate și unanima recunoaștere a priorităților științifice ale lui V.V. Pella	404
4. Paul Negulescu, precursor al dreptului administrativ global	407
5. Mircea Djuvara: filosoful kantian, avocatul cult și consilierul juridic al Conferinței de pace de la Paris	415

Table of contents

FOREWORD	19
I. JURIDICAL UNIFICATION. LEGAL. JUDICIARY. LEGAL REGIME OF THE PROFESSIONS – EXPERIENCES, IDEAS, TEACHINGS	23
A CENTURY-OLD NATIONAL, INDIVISIBLE AND UNITARY STATE	25
I. Legal unification – an inseparable part of national unity	38
A. Legislative unification	39
1. The phenomenon of inter-provincial law or the inter-provincial conflict of laws	42
2. The beginnings of unification and the specter of stagnation	44
3. A national debate: what kind of unification?	49
4. Practical resonances of the debate	55
5. Continuation of the process of unification	57
B. Judiciary unification	60
1. Judicial organization regulations	60
2. The role of the Supreme Council of Magistracy in the development of an elite corps of magistrates	62
2.1. Justifying preliminaries	62
2.2. The founding regulations of the law of March 24, 1909	64
2.3. Modifications introduced by the law of December 23, 1916	66
2.4. Modification proposals on the statute of the SCM	67
2.5. Supreme Council of Magistracy in the law regarding judicial organization of Greater Romania (1924, the “Mârzescu Law”)	68
2.6. The period of two supreme councils of magistracy	70
2.7. Returning to a single Supreme Council of Magistracy and its dissolution	71
2.8. The revival of the Supreme Council of Magistracy post-1989	72

C. The creation of a Romanian national Bar Association	72
1. Creation of the modern Bar Association – a component of the project of a national state	72
2. Attorneys' contribution to the War for National Reunification and the creation of Greater Romania.	76
3. The project of a national Bar Association.....	80
4. Attempts of unification from the jurists of Greater Romania.....	85
II. Regional experiences of legal unification: Dobrogea, Bessarabia, Bucovina, Crișana	88
1. The integration of Dobrogea in the state and legal space of Romania (1878-1921)	94
1.1. Exchange or cession of territory? Constitution and legal issues.....	97
1.2. Organizing the judicial authority in Dobrogea	99
1.3. "The Constituion", the law for organizing Dobrogea of March 8 (20) 1880.....	102
1.4. The law on judicial organization of (1886)	106
1.5. Giving political rights to the inhabitants of the Constanța and Tulcea departments.....	109
1.6. Introducing the jury as provided by art. 105 of the 1866 Constitution	111
1.7. The (provisional) judicial organization in the new Dobrogea	111
1.8. The creation of the Constanța Court of Appeals.....	114
1.9. The legal regime of the region after the First World War	118
1.10. The Justice of Dobrogea	119
2. The Bessarabian contribution to legal unification and to the development of the interwar Romanian science of law	123
2.1. A fast and necessary judiciary transition	126
2.2. A difficult process: unifying the legislation	130
2.3. A national priority.....	132
2.4. The necessity of an urgent introduction of the Romanian Civil Code in Bessarabia.....	136
2.5. Contributions to the unification of criminal legislation.....	139
2.6. Crystallization of the Romanian science and culture of law in Bessarabia.....	143

2.7. Perfecting the legal unification.....	149
2.8. Conclusions	153
2.9. The return of the church of Bessarabia to the Romanian Orthodox Church (1918-1944). Legal issues.....	156
2.9.1. The Orthodox Church and the unification of Bessarabia and Romania	158
2.9.2. A brief historical interlude. Bessarabia as a diocese of the Church of Russia.....	161
2.9.3. The disbanding the Church of Russia and its "sovietization".....	163
2.9.4. Chaos and makeshift. Autonomy attempts and perpetuation of the Russian allegiance.....	165
2.9.5. The first attempt to return to the Romanian religious space.....	166
2.9.6. The first measures for a fair resolve	169
2.9.7. Revolutionary law vs church tradition.....	172
2.9.8. Legal basis	173
2.9.9. Unifying the legal statute of the Orthodox Church.....	176
2.9.10. Brief conclusions	178
3. The Romanian Court of Appeals in Cernăuți (1919–1940) and its contribution to the judicial and legal unification of Bucovina and Romania	178
3.1. Legal differences and the menace of legal chaos	179
3.2. The Creation of the Cernăuți Court of Appeals and it's evolution	183
3.3. The Court's contribution to the legal unification to the Motherland.....	186
3.4. Legal Pages (Cernăuți, May 1 1932-May 15 1940)	189
3.5. The Bucovina Bar Association	192
3.6. The Bucovina School of Law	196
4. The Oradea Court of Appeals' part in the interwar judiciary and legal unification	205
4.1. The difficulties of the process of judiciary and legal unification.....	206
4.2. The Oradea Court of Appeals and its integration in the Romanian judiciary system.....	209
4.3. The legal Bulletin of the Oradea Court of Appeals' circumscription	210

4.3.1. Issues of legal unification	213
4.3.2. Priority issues for the province and for the country	214
4.3.3. National sovereignty and administrative reform	219
4.3.4. The General Congress of Attorneys of Romania (Oradea, September 5-7, 1934)	220
4.3.5. Other issues	223
4.4. Judiciary eloquence – a common, but differentiated, Roman legacy	224
4.5. A major challenge – introducing the jury court	225
4.6. Scurte concluzii	226

II. ROMANISM, NEO-LATINITY, EUROPEAN SOLIDARITY. THE CONTINUAL JURIDICAL DIALOGUE BETWEEN ROMANIA AND ITALY

ROMANISM, NEO-LATINITY, EUROPEAN SOLIDARITY

I. Italian influence on Romanian law. Historical landmarks

1. Influences in the field of civil law	252
2. Echoes in criminal law	254
3. The fundamental landmark in commercial law	260
4. The experiences of juridical unification	265
5. Monist recodification	267
6. Has there been a Romanian influence on Italian Law?	270
7. Andrei Rădulescu – historian and promotor of Romanian-Italian legal influences and confluences	271
8. Italian juridical presence in the Romanian academic institutions	273

II. Legal scientific and cultural confluences between Italy and Romania in the interwar period

A. Juridical neo-kantianism. del vecchio-djuvara philosophical dialogue

1. The Romanian Tribute to Professor, at 25 years of teaching	277
2. Giorgio Del Vecchio – member of honor of the Romanian Academy (1933)	279
3. Publishing in Romanian the representative works of the Italian Philosopher	280
3.1. Justice (1936)	280
3.2. Ethics, Law, and State (1937)	282

3.3. Lessons of Legal Philosophy (1943)	283
4. Introducing <i>Legal Philosophy</i> as a university course	286
5. Comparisons and evaluation	287
6. Romanian legal philosophy in Giorgio Del Vecchio's vision	289
7. Mircea Djuvara and the works of Giorgio Del Vecchio	292
8. The presence of Mircea Djuvara in Italy	294
9. The legacy of Giorgio Del Vecchio	296
10. Possible conclusions	297
B. Natural transformism in the history of law	300
C. Legal criminal technicism and its echoes	303

III. JURIDICAL CULTURE AND THE SCIENCE OF LAW. FOR A CRITICAL PERSPECTIVE AND A FAIRER RECONSIDERATION

A. The existential dilemmas of modern Romanian juridical culture

1. A representative legal culture	314
2. Ignorance, underappreciation, a detrimental lack of interest	317
3. The wrong way of seeing Romanian juridical culture and its consequences	319
4. The need for a “change towards the better”	320
5. The signs of cultural and juridical change and progress	320
6. Perspectives for the future	328

B. Romanian science of law at 100 years since the Great Unification. What has been, what was accomplished, what it should be

1. Taking over, imitation, and creative effort	332
2. Which reaction to juridical integration and globalization? The Neo-Latin Exceptionality	336
3. The problematics of a national, unitary State, the permanent priority of legal research	338
4. Legal scientific research. Essential dilemmas	341
5. A necessary radiogram	343
6. The French example	344
7. Possible landmarks	345

8. Three fundamental directions (orientations) of fundamental research and of the Romanian science of law	347
C. The historical role and the possible constitutional position of the Romanian Academy	351
D. The Romanian Legal Encyclopedia: a major vector of juridical culture and science of law	360
E. Jurists who "built" Greater Romania	368
1. Avram Iancu – the lawyer advocating for the rights of a Nation	368
1.1. Born and raised in the spirit of law	368
1.2. The revolutionary lawyer of a modern age	369
1.3. From Horea's "lance", to the warriors "with the weapon of law"	370
1.4. "The Academy of Rights" and its message for the future	371
2. Vespasian Erbiceanu – the architect of the return of Bessarabia to the interwar Romanian legal space	373
3. Vespasian V. Pella – the Romanian of the universal science of law	386
3.1. Great theoretical contributions	387
3.2. Corresponding member of the Romanian Academy	388
3.3. The Professor	396
3.4. Romanian criminal law on the ways of unification	399
3.5. The patriot jurist	400
3.6. An international tribute to Professor V.V. Pella for promoting the unification of criminal law	401
3.7. The permanent actuality and the unanimous recognition of the scientific priorities of V.V. Pella	404
4. Paul Negulescu, a precursor of global administrative law	407
5. Mircea Djuvara: Kantian philosopher, cultivated lawyer, and legal counsel of the Paris Peace Conference	415

Prefață

Împlinirea primului secol de la desăvârșirea procesului de constituire a statului național unitar român și crearea României Mari (1918) reprezintă ocazia relevării deopotrivă a semnificațiilor istorice ale evenimentului, evaluării progresului înregistrat de atunci de societatea românească și scrutarea perspectivelor deschise devenirii sale pentru veacul următor.

Începută la 1859, construcția așezământului statal român modern a continuat cu alipirea Dobrogei la 1878 și apoi prin cele trei acte de autodeterminare din 1918 – de la 27 martie/9 aprilie Basarabia, 15/28 noiembrie Bucovina și 18 noiembrie/1 decembrie Transilvania, Crișana și Banatul –, ajungându-se astfel la cuprinderea întregului teritoriu locuit de români. Țara românească întregită – cu o populație de peste 15 milioane de locuitori și o suprafață de circa 295.000 km² – a devenit un stat european reprezentativ și factor de echilibru în zona central-estică și sudică a continentului. Fiecare provincie reunită a oferit o experiență proprie a integrării în spațiul juridic românesc și a contribuit la îmbogățirea patrimoniului juridic național.

Consolidarea marelui act politic din 1918 a presupus continuarea sa prin unificarea juridică – legislativă, judiciară, în planurile regimului legal al profesiilor și cultural-științific –, așa încât și România juridică să se ridice la înălțimea generosului ideal național.

Timp de peste două decenii, mii de juriști – magistrați, avocați, profesori universitari, oameni politici – au acționat cu patriotism și profesionalism pentru înlăturarea diferențelor instituțional-juridice generate de secolele de dezvoltare separată, pentru crearea și aplicarea peste tot a legislației românești, afirmarea doctrinei juridice naționale, consolidarea școlii românești de drept și fondarea culturii juridice naționale. A fost o operă absolut necesară, dar deosebit de dificilă, complexă și generatoare de progres, care a contribuit la definitivarea contururilor inconfundabile ale statului român și ale națiunii sale.

Acum, după 100 de ani de lucru, împliniri și eșecuri, evoluții ori regres, dezvoltarea juridică a țării a ajuns iarăși la nivelul de apartenență europeană, cu probleme noi, rezultate din exigențele integrării euroatlantice și afirmării mondializării.

Un secol de stat național, unitar și indivizibil

Esența politico-istorică a semnificațiilor constituirii statului național unitar român, desăvârșită prin Marea Unire la 1 Decembrie 1918 și recunoscută internațional prin tratatele de pace care au urmat, s-a exprimat, înainte de toate, în litera textelor constituționale care le-au consacrat juridic: s-a trecut astfel de la „un singur Stat indivizibil” (art. 1 din Constituția din 1 iulie 1866) la „un Stat național unitar și indivizibil” (art. 1 din Constituția din 29 iunie 1923), iar grație evenimentelor de acum 100 de ani, trecută prin vicisitudinile istoriei care au urmat, România reprezintă astăzi un „stat național, suveran și independent, unitar și indivizibil” (conform art. 1 al Constituției de la 8 decembrie 1991). Într-adevăr, consecințele definitorii ale momentului istoric de acum un veac s-au exprimat într-o sintagmă unică: desăvârșirea unității statului național român. Pentru noi, românii, Primul Război mondial și eroii săi, inclusiv cei din rândurile magistraturii și ale avocaturii, prezintă o semnificație deosebită pentru că, dincolo de participarea pe câmpul de luptă, jertfa lor a însemnat împlinirea, în 1918, a visului de veacuri al Marii Uniri, cel mai important proiect astfel împlinit al istoriei noastre naționale.

1. Un asemenea adevăr impune și perspectiva din care se cuvin înțelese, evaluate și explicate evenimentele din urmă cu 100 de ani și prezentate astăzi semnificațiile lor. Marea Unire, ca act politico-juridic, și constituirea României Maxima, ca realitate rezultantă în sens etnico-geografic, social-economic și cultural-științific, reprezintă rezultatul unui proces istoric relativ îndelungat de cristalizare și exprimare a modernității politice românești, în context european și internațional, având în centrul său constituirea și desăvârșirea statului, proclamat constituțional drept național, unitar și indivizibil, în virtutea recunoașterii principiului naționalităților și exercitării dreptului la autodeterminare al popoarelor, al națiunilor. Să nu uităm că, la momentul 1918, românii, alături de sârbi, slovaci și sloveni, nu erau considerați a constitui „națiuni istorice” ale imperiului austro-ungar, pentru că nu ar fi posedat niciun „drept de stat, nicio instituție proprie”, ci ar fi reprezentat simple „grupuri lingvistice alogene”, tratate ca atare. Numai „trezirea naționalităților” le-ar fi făcut să-și valorifice autonomia culturală și conștientizarea existenței lor ca

națiuni și, primind „susținerea statelor vecine” preocupate să vină „în ajutorul compatrioților lor umiliți”, s-au alipit acestora ori s-au constituit în state independente. Și au făcut-o în urma actelor fondatoare din 1918 de la 9 aprilie (Basarabia), 28 noiembrie (Bucovina) și 1 decembrie (Transilvania). Așa s-a născut Europa interbelică, una a libertății, solidarității și a naționalităților, care s-a confruntat cu „șocul” celui de-al Doilea Război Mondial, rigorile Conferinței și Tratatului de pace de la Paris (1947) și se exprimă astăzi în ordinea ajustată și cristalizată post-1989.

Caracterul istoric, de origine de „stat de interes european la gurile Dunării” (N. Iorga), și-a pus amprenta asupra evoluțiilor interne și misiunii externe a României. În privința primului aspect, modernitatea instituțional-juridică românească, proiectată prin Convenția de la Paris din 1858, pe baza aspirațiilor revoluției de la 1848 și dorințelor divanurilor ad-hoc și pusă în practică pe calea reformelor fundamentale aferente răstimpului 1859-1866, s-a realizat prin preluarea, instituirea și aplicarea modelului vest-european neolatin, cu ajustări locale absolut necesare. Constituția de la 1866 a reprodus, în chip semnificativ, cu unele adaptări, legea fundamentală a Belgiei de la 1831, la rândul său o creație statală a echilibrului european, franco-german, codificarea modernă și unificatoare în domeniul dreptului privat și al dreptului penal a fost de inspirație franceză, italiană sau belgiană, așezământul jurisdicțional, regimul organizării corpului de avocați, învățământul superior ș.a. au urmat cu precădere exemplul francez ș.a. În plan extern, „dreptul public internațional” a fost stabilit, în principal, pe calea tratatelor de la Paris (1856), Berlin (1878) ori Paris (1920). Promovat în urma Războiului Crimeii (1853-1855) și desăvârșit prin valorificarea națională a consecințelor geopolitice ale Primului Război Mondial (1914-1918), statului național unitar român i s-a conferit prin excelență rolul de tampon și misiunea de stăvilire a imperialismului țarist și mai apoi sovietic, a contaminării bolșevice spre întreaga Europă.

Semnificativă este, în acest context, o declarație a comandantului francez general Foch, din 25 martie 1919, „determinantă pentru cauza română” (C. Durandin), care, răspunzând unei întrebări a lui Lloyd George dacă nu ar fi mai bine ca Aliații să mizeze pe Odessa și Rusia Albă a lui Denikin, decât pe antibolșevismul român, acesta afirma: „Nu acord armatei lui Denikin o mare importanță, pentru că armatele nu

există prin ele însele. Trebuie să aibă în spatele lor un guvern, o legislație, o țară organizată. Mult mai bine este să ai un guvern fără armată decât o armată fără guvern. Iată de ce vă spun: bazați-vă pe români, pentru că aici aveți nu numai o armată, ci un guvern și un popor”.

2. Expresia atât de sugestivă a primului-ministru Ion. I.C. Brătianu, personalitate dominantă a momentului istoric, cum că „dorobanțul și tratatele de pace au făcut România Mare”, reflectă cel puțin două mari adevăruri, esențiale în această privință: unirea ca deznodământ al războiului mondial și rezultat juridico-politic al încheierii păcii, consacrate prin tratate internaționale aferente, exprimări clare, fără echivoc a voinței populare de „unire deplină și pentru totdeauna cu țara”, confirmate formal și recunoscute de acestea din urmă. În concepția promotorilor săi, România Mare trebuia să devină „un stat nou, pe bază de principii noi, menite a pune în valoare forța creatoare specifică românismului”, el se impunea a fi „un puternic focar latin, chemat să reprezinte cu toată strălucirea cultura română în oceanul slavo-turanic în care l-a menit soarta, dându-i tocmai prin aceasta o misiune mai înaltă în lume”, în fine, „noului stat îi revenea, în afară de sarcinile politice și culturale, și o realistă sarcină etică (...) care să tămăduiască multe răni nedrepte și să facă în același timp cu neputință reapariția lor în lume”¹. Pentru a gândi locul statului în istorie și a desprinde semnificațiile marilor momente ale evoluției sale, trebuie să analizăm, înainte de toate, condițiile în care s-au format matricele raportului său cu societatea și s-a degajat codul lui genetic și să înțelegem, plecând de aici, cum s-a desfășurat programul devenirii sale.

3. Raportul stat-societate cunoaște numeroase modalități de exprimare, dar unele sunt și rămân definitorii: instituirea statului de către societate, „Leviathan-ul democratic”, configurat prin legile și mecanismul de funcționare fundamentale, coeziunea unei societăți de indivizi într-un proiect de unitate națională, matricea protecției fondată pe extinderea acțiunii publice la sfera economică, socială și ecologică și, nu în ultimul rând, funcția regulatoare, reflectată în capacitatea de a edicta și aplica legea și a asigura astfel ordinea socială. Fiecare societate are propriul ei „cod genetic” al statului, care trimite la istoria și tradițiile sale politico-juridice, culturale și sociale fără a se putea rupe de contextul regional

¹ O. Ghibu, *Pagini de jurnal*, Ed. Albatros, București, 1996, p. 406.

general, ci, dimpotrivă, a se raporta și delimita de acesta ca gen proxim. De aceea, modernitatea politică s-a manifestat, în linii generale, la fel în plan european, imprimându-și ca sens definitoriu înfăptuirea unității statale, desăvârșirea și consolidarea sa, dar cu particularități majore în privința căilor, formelor și momentelor de realizare.

Are loc fixarea caracterelor naționale ale dreptului și în strânsă legătură cu caracterele juridice ale națiunii, iar în deceniile care au urmat ca o sinteză absolută și dincolo de ele, s-a născut spiritul juridic românesc modern în continuarea și valorificarea tradițiilor care urcă până la dreptul roman și în conexiune cu dreptul neolatin, în frunte cu cel francez. Din aceeași perspectivă a devenirii statului național, opera de (re)codificare, aferentă deceniului patru al veacului trecut, a avut ca rațiuni determinante deopotrivă exigența unității și securității juridice, inerentă însuși conceptului de cod, rolul de factor de întărire a unității naționale și de afirmare a prestigiului României, poate cel mai mare din istoria sa modernă.

4. Ca orice fenomen sociojuridic, statul român astfel definitivat etnico-teritorial a cunoscut transformări și evoluții majore, consolidându-și unitatea, exprimându-și specificitatea și apărându-și, pe cât posibil, integritatea fruntariilor în numele indivizibilității sale. Marea ruptură, intervenită în societatea și dreptul românesc în răstimpul 1947-1989, a marcat profund evoluția statului mai ales prin anularea fundamentelor sale democratice, redusă a minima, continuitatea manifestându-se pe calea constantelor statal-juridice, ceea ce a făcut ca post-1989 să asistăm la o veritabilă renaștere a statalității românești, în termeni europeni, prin reluarea tradițiilor și reintegrarea euroatlantică.

5. Statul nu este numai un concept juridic, o organizare politică sau un aparat birocratic, el este, rămâne și va fi și o formă efectivă de reprezentare socială. Prin intermediul dreptului și al instituțiilor sale, el cizelează și fasonează societatea aferentă, constituind, în același timp, imaginea pe care acesta din urmă și-o formează și promovează asupra-i. El nu este un obiect care poartă în sine propria-i consistență, exterioară societății, ci, dimpotrivă, reprezintă rezultanta unei interacțiuni permanente cu ea. Istoria statului trebuie astfel să țină seama de această articulare între istoria faptelor politice și socioeconomice și istoria ideilor și reprezentărilor sociale. La acest punct precis de contact se impune dreptul, ca limbaj specific și ca expresie mai ales politică a ceea ce

însemna împlinirea istorică a unui întreg popor în cadrul statului propriu, neatârnat și indivizibil. Acesta este motivul pentru care Mircea Djuvara vedea în națiunea întregită, ca realitate istorică și categorie analitică, conceptul fundamental în jurul căruia se elaborează reflecția privind modernizarea dreptului, iar înscrierea dreptului pozitiv în continuitatea trecutului său național devenea o prioritate. Astfel, dreptul îndeplinește funcția de simbol care unește un corp politic și îi conferă identitate, el însuși devine o expresie a identității naționale.

6. Natura și implicațiile evenimentelor centenare impun, spre o corespunzătoare evaluare, deopotrivă în privința genezei, semnificațiilor și moștenirii istorice subsecvente, o abordare mai complexă, novatoare, una în care temeiul juridic și fenomenul statal să nu mai fie ținute în umbra faptelor și persoanelor, a cronicii obișnuite, cotidiene pur factuale, ci să apară în prim-planul analizei și explicațiilor a ceea ce s-a petrecut atunci și ni s-a transmis până acum și mai ales asupra a ceea ce se cuvine să păstrăm și să continuăm pe viitor. Cu o populație ajunsă la 17 milioane de locuitori și o suprafață a teritoriului extinsă la aproape 300.000 km², România Maxima devenea cel mai mare stat național din regiune și unul important la nivelul întregului continent, ceea ce îi permitea să joace un rol major pe scena internațională, în special în cadrul Societății Națiunilor. Reunită în cadrul granițelor sale natural-etnice, națiunea română și-a amplificat energiile creatoare, făcând ca țara să intre în perioada cea mai creatoare și rodnică a existenței sale. Împotriva revizionismului ilegal și revanșard, diplomația și dreptul internațional au fost principalele arme de acțiune ale statelor europene constituite pe principiul wilsonian al naționalităților și în exercitarea dreptului natural la autodeterminare, pe calea „organizării păcii”, promovării „securității colective” și respectului justiției internaționale. Realizarea „marelui ideal” al desăvârșirii statului național unitar a fost percepută în lumea juridică a timpului, și nu numai, mai ales ca o victorie a principiului naționalităților și exercitării legitime a dreptului națiunii române la autodeterminare.

„Dacă ne-ar fi spus cineva că înfăptuirea idealului nostru național ne va veni din America – scria distinsul universitar și avocat Petre Missir în primul număr la revistei «Palatul de Justiție», de după întreruperea apariției determinată de izbucnirea războiului mondial, din 15 noiembrie 1918, în articolul cu sugestivul titlu «În fața marelui ideal» –, am fi considerat aserțiunea sa ca o glumă lipsită de seriozitate și de bună-cuviință,

Astăzi însă este vedelat că nu numai neamul românesc, ci multe alte nații dădăresc în mare parte lumii nouă integrarea politică a vieții lor naționale." Efectele doctrinei președintelui SUA W. Wilson (1856-1924) își produceau din plin roade practice și acestea priveau, în mod fericit și pentru prima dată, și pe români. În acest fel, Dreptul contribuia decisiv la formarea României Mari. În prefața la lucrarea lui Mircea Djuvara *La guerre roumaine 1916-1918* (1919), E. Boutroux, membru al Academiei Franceze, făcea o legătură directă între cauza unirii românilor și noul drept care își vedea împlinirea în viața internațională: „Principiul naționalității, proclamat în secolul al XVIII-lea, este chemat de acum înainte să guverneze lumea. Acest principiu este o extensie a maximei prin care debutează Declarația Drepturilor Omului din 1791 – «Toți oamenii se nasc liberi și egali în fața legii». Problema pe care o ridică principiul naționalităților este cea de a ști dacă un anume grup uman este cu adevărat o națiune, o conștiință și o persoană juridică. În ceea ce privește România, proba a fost definitiv făcută. România este, cu certitudine, o adevărată națiune și trebuie să trăiască pe picior de egalitate cu celelalte națiuni". (p. VIII) Iar românii, în frunte cu juriștii, au avut încă de pe atunci reprezentarea „darului” pe care marea democrație americană îl aducea „lumii vechi” și procesului de democratizare a ordinii internaționale. În același context general și în spiritul înnoirilor, se invocau nevoia de „perfectiune legală”, impunerea „curentului de dreptate socială care în lumea nouă este mai viu și mai grăbit decât pe vechiul continent” ori importul, tot de peste Ocean, a buretelui „prin care s-a șters tratatul de la București de dureroasă amintire”. La 2 decembrie 1918, la o zi de la Marea Adunare de la Alba Iulia, ministrul SUA la București declara printre altele: „România ca aliat și-a făcut în întregime datoria. Ea a avut partea sa la victoria comună. Congresul de la Paris va face dreptate la toți cei care au nevoie de ea”.

7. Unificarea juridică – legislativă, judiciară, în privința regimului profesiilor – realizată în mare parte prin „transplant” reușit vest-european, a reprezentat una din bazele principale ale constituirii nucleului fondator al statului român modern, imediat după 1859. Ea a reprezentat o obligație impusă prin Convenția de la Paris de la 1858, „dar care a corespuns întru totul cu voința poporului”. A fost vorba, în plan legislativ, de adoptarea, în mare parte prin preluare, a codurilor civile și penale din 1864, unificarea organizării judecătorești și a regimului organizării și exerci-

tării profesiei de avocat (1864), înființarea Curții de Casație (1862), crearea facultăților de drept de la București (1859) și Iași (1860) ș.a. Noua structură juridică a țării avea să se desăvârșească prin adoptarea, la 29 iunie 1866, a primei constituții moderne a României. Organizarea juridico-statală stabilită în perioada marilor reforme moderne, 1859-1866, a funcționat, cu unele modificări și completări de adaptare la nevoile timpului multe decenii, sub guvernarea și impulsul său, România Mică de la 1859 devenind România Mare de la 1918. Mai mult decât atât, faptul că și unificarea legislativ-judiciară post-1918 s-a făcut prin extinderea legislației și a organizării judecătorești din vechiul Regat în teritoriile istorice alipite relevă deopotrivă temeinicie, continuitate și evoluție organică în domeniu. Tiparul de dezvoltare statală și constituțional-juridică stabilit la jumătatea veacului al XIX-lea s-a dovedit unul viabil, asumat ca un proiect național permanent, cu etape de constituire a dimensiunilor teritoriale la 1878 și 1918, când a crescut punctul culminant prin România Mare.

Permanența existenței statului român, prin instituțiile sale fundamentale și în condițiile externe aferente răstimpului 1916-1918 ale ocupării unei mari părți a teritoriului național de către inamic și al refugiuului în Moldova au reprezentat premisa și factorul major al evenimentelor generatoare și împlinirii actelor succesive de autodeterminare din 1918; reforma constituțională privind împrăștierea rurală și dreptul la vot anunțate în 1917 a reprezentat catalizatorul acțiunii armate, iar „Vechiul Regat” a stabilit din 1859-1881 trunchiul politico-statal și juridic la care s-au alipit provinciile istorice (reunite în baza principiului naționalității) sub cupola marelui stat național unitar român. Statalitatea românească fermă, dovedită inclusiv pe câmpul de luptă, a reprezentat și stavile de netrecut în fața bolșevismului rus și ungar care amenința centrul și vestul Europei, aflate în plină reconfigurare și reconstrucție naționale după prăbușirea marilor imperii dominatoare. Ea a contat apoi în reconfigurările teritoriale și noua hartă politică a Europei confirmată și stabilită prin tratatele de pace rezultate în urma Conferinței de Pace de la Paris (1919-1920).

Realizarea unității politice a trebuit să fie continuată și completată cu opera de unificare legislativă a țării, prin depășirea disparităților legislative moștenite de la fostele imperii opresoare. Un proces complex și dificil care a presupus scurgerea unui anumit timp, necesar adaptării noilor teritorii și a locuitorilor acestora la viața și concepția statului la care s-au